

Гроздан Стоевски

ВОЙНАТА И ВОЕННАТА СЛУЖБА в светлината на Священото Писание

The author is a doctoral student at the Department of Practical Theology, Faculty of Theology, Sofia University. E-mail: g.stoevski@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0003-2255-3597>.

Abstract: Grozdan Stoevsky, *War and Military Service in the Holy Scripture*.

What is the origin of war as a social phenomenon? What is God's way of preventing the evil of war? What should we say about the Sixth Commandment, "Do not kill"? Should a Christian serve in the armed forces and participate in combat? This paper does not claim to provide exhaustive answers to each of these questions but aims to provoke interest and challenge the thinking of the theologically informed reader.

Keywords: *War, Military Service, Peace, Practical Theology, Christian Ethics, Sociology*

Войната е проявление на злото в най-грозната му форма. Въпреки технологичния и културен напредък на човечеството в XXI в., в морално отношение нищо не се е променило от времето на грехопадението досега. За съжаление, войната е реалност и днес така, както е била и през вековете. „Случва се да казват за нещо: „виж, на, това е ново“; но *то* е било вече през вековете, що са били преди нас.“ (Екл. 1:10)¹. Това отбелязва и Светлозар Елдъров в своя труд „Православието на война“: „...войната е „относително“ или „допустимо“ зло, което няма място в реда на абсолютните божествени истини, но не може да бъде отречено изцяло, тъй като произтича от несъвършенствата на човешката природа и обществените условия“².

В последните двацет години бяха организирани редица научни конференции и православни консултации, а така също има издаде-

¹ Всички библейски цитати са от Синодалното издание на Библията, освен ако не е изрично посочен друг превод.

² Елдъров, Светлозар. *Православието на война*. София: Военно изд., 2004 [Eldarov, Svetlozar. *Orthodoxy at War*. Sofia: Military Publishing House, 2004 (in Bulg.)], с. 3.

ни и няколко исторически и богословски изследвания по въпросите възникването, ролята и мястото на военния свещеник в Българската армия особено в периода на Третото българско царство. Освен книгата на Светлозар Елдъров, внимание заслужава и дисертационният труд в два тома на отец Петър Гарена, озаглавен „Военното духовенство на България“ (2008). Въпреки това богословската наука е в дълг към темата за войната и мира и тяхното разглеждане в перспектива на систематическото богословие, особено в светлината на християнските религиозно-нравствени ценности. В този смисъл внимание заслужава и една малко позната студия на специалиста в областта на философията и богословието Димитър Пенев (1903–1983) на тема „Учението на Библията за мира и войната“ (1962). Тя представлява особен интерес и звучи актуално и днес, в XXI в., когато все още човечеството продължава да страда и преживява ужасите на въоръжения конфликт, дори в сърцето на Европа. Не на последно място трябва да се отбележи и богословският труд на еп. Николай Велимирович (1881–1956) на тема: „Войната в светлината на Библията“, в който сръбският богослов пише в периода между двете световни войни на XX в. За първи път книгата преведена и издадена в Стара Загора през 1934 г. от Съюза на православните християнски братства в България.

Както се вижда, горепосочените богословски разработки и изследвания са крайно недостатъчни и остарели във времето, въпреки че проблемите, които разглеждат, продължават да бъдат актуални и днес. Какъв е произходът на войната като социално явление? Какъв е Божият начин за възпиране на това зло? Какво да кажем за заповедта „Не убивай“? Може ли християнин да служи в армията и да участва в реални бойни действия? Настоящата статия няма амбиция да даде изчерпателен отговор на тези въпроси, а по-скоро да предизвика интереса и да разбуди съзнанието на мислещия и богословски грамотен читател.

Грехът е основната първопричина за смъртта и войната

Човекът като венец и най-висша форма на Божието творение (Бит. 1:26,27) е устроен за живот в мир, любов и хармония, а не в конфликт, омраза и хаос. Човекът не е създаден, за да отнема живота на

друг човек.

Мирът, редът и хармонията на Божието творение са нарушени в момента, в който човекът се подвежда по лъжите на дявола. Димитър Пенев нарича този момент „космичен разрыв“³ и изтъква като основна причина появилата се гордост. Божият авторитет, благодет и Божието слово са поставени под съмнение и недоверие, които ясно проличават във въпроса на змията: „Истина ли каза Бог, да не ядете от никое дърво в рая?“ (Бит. 3:1). „А дойдат ли съмнението, недоверието, неблагодарността и омразата, лесно се преминава в открита вражда и война“⁴, заключава Пенев. Именно тази проява на гордост, изразена не само в съмнение или недоверие, но на практика, отхвърляне на Божия авторитет и наредби, подвежда и човека да съгреша, както пише и Георги Ибрахимов, като се позовава на св. Йоан Златоуст, че „начало на греха е гордостта“.⁵

Грехът на Адам е първопричина за смъртта и появата на войната като среда, в която се сее смърт. „Затова, както чрез един човек грехът влезе в света, а чрез греха – смъртта, и по такъв начин смъртта премина във всички люде чрез един човек, в когото всички съгрешаха;“ (Рим. 5:12). По думите на епископ Николай Велимирович, човекът е във вражда с човека, защото първо човекът влезе във вражда с Бога. Резултатът от грехопадението на Адам и Ева е много по-голям само от фактическото изгонване на прародителската двойка от Едемската градина. Последствията са катастрофални в космически размери, една „всеобща вражда и война“.⁶ Така в тази започнала война пада и първата жертва. Авел е убит от брат си, Каин. По своята същност, всяка война е братоубийствена, защото човек убива друг човек. Д. Пенев обръща особено внимание на тази трагедия. „Тук е ключът за разбиране не само на конкретната ситуация, при която бива убит Авел, но и цялата по-нататъшна кървава история на човечеството.“⁷

³ *Ibid.*, 194.

⁴ *Ibid.*, 195.

⁵ Ибрахимов, Г. *Духовни бисери от светите отци – проповедническа антология*. София, 1942 [Ibrashimov, G. *Spiritual Gems from the Holy Fathers – A Homiletic Anthology*. Sofia, 1942 (in Bulg.)], с. 25.

⁶ *Ibid.*, 195.

⁷ *Ibid.*, 196.

Грехът навлиза във всички сфери на древния свят и обхваща цялата земя. „Злото не е само индивидуален проблем. Това е всепроникващо състояние на човешката паднала природа, която обхваща политическата и социална реалност, в която сме принудени да живеем“⁸. Така постепенно последствията на грехопадението обхващат целия древен свят. „А земята се разврати пред погледа на Бога и се изпълни земята с насилие...“ (Бит. 6:11, нов превод от оригиналните езици). В резултат на това Бог решава да изстреби всяка твар, „заедно със земята“ (Битие 6:13, нов превод от оригиналните езици).

След като Бог спасява човечеството чрез Ной и неговия ковчег, Той постановява един нов завет, че „склучвам Моя завет с вас, че няма вече да бъде изстребена всяка плът от потопни води и не ще вече да има потоп, който да опустоши земята.“ (Бит. 9:11).

Част от този „нов завет“ с човека е фактът, че Бог възлага огромната тежест на духовната отговорност за въздаване на справедливост на човека. Бог вече няма да се намесва в човешките дела, за да поправя неправда, да възпира злото и да въздава справедливост. Човекът вече носи тази отговорност. „Който пролее човешка кръв, и неговата кръв ще се пролее от човешка ръка; защото човек е създаден по образ Божий;“ (Бит. 9:6). Тази отговорност на човека поставя духовната основа и на държавността.

Властта като божествена институция с духовна отговорност да възпира злото

Държавната власт има божествен произход. „...защото няма власт, която да не е от Бога. И каквато власт има, тя е отредена от Бога.“ (Рим. 13:1, нов превод). Гръцката дума за „власт“ е ἐξουσία, която може да се преведе както в смисъл на „началства, висши власти и управници“⁹, така и като „власт, авторитет, сила за управление и господство“¹⁰. В този смисъл текстът в Римл. 13:1 може да се разбира по два начина: 1) всяка власт, в смисъла на властимащите, конкретните

⁸ Hoyt, H., A. Myron, S. Augsberger, Arthur F. Holmes, Harold O. J. Brown. *War: Four Christian Views*, Illinois: Intervarsity Press 1978, p. 118.

⁹ *Старогръцко-български речник на Новия Завет*, София: Госпъл, 2010 [New Testament Greek-Bulgarian Dictionary. Sofia: Gospel, 2010], с. 120.

¹⁰ *Ibid.*

личности, е от Бога (което знаем от историята далеч не е така), и 2) властта като духовен принцип и авторитет се дава от Бога на тези, които са поставени в позиция на сила, и от самите управници зависи дали ще използват тази сила и авторитет богоугодно или ще злоупотребят с нея.

От един по-задълбочен и подробен анализ на текста в Рим. 13:1-7 става ясно, че владетелят би трябвало да бъде Божи служител (δῆκονος) и неговата главна задача е да наказва и възпира злото, „защото той не носи напразно меч“ (Рим. 13:4).

Тези два текста, Бит. 9:6 и Рим. 13:1-7 всъщност изграждат богословската рамка на държавността и въоръжените сили като функция на държавността, а именно – полицията да наказва и възпира злото, което идва отвътре в едно общество, а армията – злото, което идва отвън.

Един целенасочен прочит на Новия Завет и особено на двете книги на ев. Лука ни среща с няколко военнослужещи, от различен ранг и произход – например, войниците при р. Йордан (Лук. 3:14), стотника¹¹ от Капернаум (Лук. 7:1-10), стотникът при Кръста, който прослави Бога (Лук. 23:47), стотника Корнилий (Деян. 10 гл.), хилядника¹² Клавдий Лисий (Деян. 23:26) стотника Юлий (Деян. 27:1). В нито един от тези случаи няма изрично указание или текст против военната професия. Нещо повече, сам Господ Исус Христос изказва похвала за най-много вяра в цял Израил именно към един офицер – стотника от Капернаум (Лук. 7:9).

Три основни богословски възгледа по отношение на войната и военната служба

Най-общо казано, в християнското богословие има три преобладаващи възгледа по отношение на войната и това, може ли и трябва ли един християнин да служи в армията. Тези три възгледа са намерили своето измерение в различни епизоди от хилядолетната история на Църквата, но това е обект на друго, задълбочено богословско-исто-

¹¹ Стотник – командир на 100 войници – днес съответства на командир на рота, със звание капитан или майор.

¹² Хилядник – командир на 1000 войници – днес съответства на полковник или бригаден генерал, в зависимост от рода войска.

рическо изследване. По думите на Харолд Дж. Браун, „Войната – това е един жесток, всеобщ въоръжен конфликт – една първична реалност, която трудно може да бъде подчинена на каквато и да била теория“¹³.

Въпреки това, за целта на тази статия, нека очертаем накратко тези три основни възгледа.

1. Християнски пацифизъм

В първите векове пацифизмът като отказ от военна служба и неучастие във война е преобладаваща доктрина сред християните. До 313 г. римската армия е езическа и езическите ритуали са част от ежедневието на войника. Култът към императора е силен, особено в средите на военните. Преди всяка битка се принасят жертви на езическите богове. Тертулиан в своето произведение *De Idololatria* (202) изразява ясно становище против това, християните да служат в армията¹⁴. По същия начин св. Иполит Римски в своето съчинение „Апостолско предание“ (220) изрично забранява на християни да служат в армията, да полагат военна клетва, а ако са повярвали в положение на войници, да напуснат службата¹⁵. В своята крайност християнският пацифизъм отрича всякакво участие на вярващи хора във въоръжените сили. Този възглед има и една по-умерена версия, християнското „въздържание“, т.е. допуска се вярващ човек да служи в армията, но изрично на позиция, която не изисква участие в реални бойни действия, а по-скоро поддържаща, логистична служба като например санитар, шофьор, готвач и т.н. Основният библийски текст, който се цитира в подкрепа на този възглед е Шестата заповед от Декалога, а именно: „Не убивай“ (Изм. 20:13). Правилно ли е това? За какво убийство става въпрос тук? Каква е главната задача на 10-те заповеди (или Декалога)?

Въпреки че човекът е отделен от Бога поради греха и прогонен от Божието присъствие, Бог, в Своята голяма милост и любов, отново

¹³ Hoyt, H., A. Myron, S. Augsberger, Arthur F. Holmes, Harold O. J. Brown. *Op. cit.*, p. 164.

¹⁴ Tertullian, *De idololatria*, 19 (CSEL, XX, 53), https://www.tertullian.org/russian/De_idols_rus.html (23.05.2020)

¹⁵ Срв. ик. Стефан(Стойчо) Стайков. „Свети свещеномъченик Иполит, епископ Римски“. *Forum Theologicum Sardicense*, 2 (2019), 45–58, както и <https://www.gutenberg.org/files/61614/61614-h/61614-h.htm>, 16:17-19, посетен на 29.03.2022г.

протяга ръка към човека под формата на Божия закон, даден на Мойсей на планината Синай – един морален кодекс и норма за християнска нравственост, валиден и днес. (срв. Изх. 1:1-17). Димитър Пенев търси връзка между християнския морал и възгледа за мира и войната. „Ще рече, искането да няма война и убиване и тук не е изолирано, а е мислено и предписано заедно с изпълнението на религиозните задължения към Бога и заедно с всички останали нравствени задължения към ближните“¹⁶. Въпреки, че шестата заповед се явява един от най-често цитираните библейски текстове като аргумент в защита на крайния пацифизъм като християнско отношение към войната, важно е да се подчертае, както и Пенев отбелязва в цитираната мисъл по-горе, че Декалогът третира убийството в контекста на религиозно-нравствените задължения към Бога и към ближните. Като извод можем да обобщим, че Шестата заповед „Не убивай“ разглежда отнемането на човешки живот като криминално престъпление в битов контекст, а не като крайно средство на употреба на сила и авторитет (ἐξουσία) за наказване и възпиране на злото в обществото. Тези, които цитират Шестата заповед от Декалога в книга Изход 20 гл., пропускат да проследят и други аспекти на Божия закон, описани от същия Мойсей в Изх. 21 гл., а именно: „Който удари човек, тъй че той умре, да бъде предаден на смърт;“ (Изх. 21:12). В случая отнемането на човешки живот има за цел да въздаде справедливост и да възпре злото в обществото.

Войната, от друга страна, е социално-политическо явление. Войната е състояние, среда, която обуславя отнемането на живот на един човек от друг човек. В този смисъл, войната има и по-широко-машабно измерение, което е свързано с упражняването на държавническа власт и сила от воюващите страни в стремежа за налагане на идеология, борба за справедливост, идеали или дори преследване на себични амбиции и чисто чвешка гордост и желание за власт и контрол (1 Йоан 2:16,17). Тези, които развиват систематично християнския възглед за пацифизма, мира и миротворството като божествена реакция на греха и злото, но без да разгледат библейските принципи за неговото възпиране чрез справедливо наказание и упражняване

¹⁶ *Ibid.*, 198.

на сила (от страна на държавните органи и въоръжени сили), остават темата непълна и незавършена.

2. Справедливата война

Това е най-разпространеният богословски възглед в християнския свят, който е развит първо от бл. Агустин. Според него естественият ред на нещата дава право на монарха да започва война, ако смята за правилно, и тогава войниците могат да изпълняват задълженията си за опазване на мира и безопасността на обществото. Когато една война се води от покорство към Бога, който има право да изобличава, да смирява или да пречупва гордостта на човека, тогава тази война е „справедлива война“¹⁷.

Възгледът за справедливата война се базира както на вечния завет, който Бог сключва с човечеството в лицето на Ной (Бит. 9:6), така и на богословието на държавността, развито от ап. Павел в Рим. 13:1-7, когато пише до християните в Рим за тяхното отношение към властите. „Властващият е Божий служител за твое добро. Но ако правиш зло, страхувай се, защото той ненапрасно носи меч. Той е Божий служител и отмъщава с гняв на онзи, който прави зло“. (Рим.13:4, нов превод от оригиналните езици). Тези и други места от Свещеното Писание дават основание да се изгради цялостна богословска доктрина за ролята на държавата и държавните органи армия и полиция като част от Божието домостроителство и устройство на обществото.

Така доктрината за справедливата война има седем важни характеристики.

- 1) Справедлива причина – само отбранителната война е оправдана, т.е. тази, която има за цел да възпре агресия (чрез армията на съответната страна), да възстанови обществения мир и ред (чрез полицията, в случай на граждански размирици или гражданска война).
- 2) Справедливо намерение – да възстанови мира и реда в страната.
- 3) Справедливо оправдание – употребата на сила чрез

¹⁷ St Augustine. *Against Faustus*, bk 22.75, <https://www.newadvent.org/fathers/140622.htm>, посетен на 29.03.2022г.

оръжие е оправдано само тогава, когато всички други средства като дипломация и мирни преговори са се провалили.

4) Официална декларация – решенията за справедливата война се вземат на най-високо равнище.

5) Ограничени цели – целите трябва да ясни и точно определени.

6) Съответни средства – средствата, които се използват в справедливата война трябва да съответстват на поставените конкретни цели.

7) Иmunитет на не-военното население – да се осигури защита и хуманитарна закрила за невоенното население¹⁸.

Както беше подчертано и по-горе, войната е социално-политическо явление, хуманитарна катастрофа, морално бедствие, което е трудно да бъде описано и управлявано от конкретна теория, по същия начин както един горски пожар не се поддава на контрол, а следва своя, непредвидима логика на развитие. Затова и невинаги тези седем характеристики могат да бъдат ясно разграничени в един въоръжен конфликт, но поне дават известни насоки в опитите за неговото разбиране.

3. Превантивната война или „кръстоносен поход“

Теорията на превантивната война предполага не отговор на агресия, след като тя е започнала, а по-скоро изпреварващо действие с цел нейната превенция. В историята на Църквата има една много кървава страница и това са кръстоносните походи. Това са поредица от религиозни войни между западноевропейските християни и мюсюлманите, които започват главно, за да се установи контрол върху Светите земи – цел, към която се стремят и двете враждуващи страни. Тези осем на брой военни експедиции или завоевателни похода започват в 1096г. и продължават до 1291 г. Въпреки на пръв поглед благородната и „оправдана“ кауза от западните църковни богослови, те представляват кървави, брутално жестоки и на практика военни походи, които постепенно изоставят религиозната кауза и се превръщат в средновековни завоевателни войни, довели и до разрухата

¹⁸ Hoyt, H., A. Myron, S. Augsburg, Arthur F. Holmes, Harold O. J. Brown. *Op. cit.*, p. 165.

на Византия и падането на Константинопол (1204) по време на Четвъртия кръстоносен поход. В по-близката световна военна история доктрината за превантивната война е в основата и на първата война в Персийския залив – операция „Пустинна буря“ (1991), и на втората – войната в Ирак (2003).

Апологетите на превантивната война дават пример от семейния живот. Ако човек види, че съседът му бие и малтретира жената и децата си, няма ли да очаква полицията да се намеси, ако самият той не е достатъчно смел да го направи? Ако самоотбраната е оправдана и допустима, в определен момент може да се приеме, че изпреварващата атака е форма на самоотбрана. Както казва и латинската поговорка: „Ако желаеш мир, готви се за война“. На индивидуално и личностно равнище мотивацията за превантивната война изглежда логична, но ситуацията се променя, когато този принцип се пренесе на международно и междудържавно ниво. В своята книга „Справедлива и несправедлива война“ Майкъл Валцер пише: „Превантивната война предполага наличието на общоприет стандарт за добро и зло, според който опасността може да бъде оценявана“.¹⁹ Именно в това се крие и слабостта на доктрината на превантивната война – в международен план във всяка отделна държава критериите за добро и зло, за външна опасност или липса на такава могат да бъдат много различни. Така, докато за определена държава превантивната война може да бъде оправдана по своите вътрешни, субективни критерии, то за друга държава войната се разглежда като акт на агресия.

Войната в умовете предшества войната в окопите

Бащата на историята Херодот казва, че на война първата жертва е истината. Всъщност, в ХХІ в. войната започва много преди реалните бойни действия, войната започва в умовете и съзнанието на хората от двете страни на фронтовата линия (която, апропо, много често е доста неясна) и се води основно със средствата на медиите, Интернет и социалните мрежи. Тук се налага и друг един богословски и философски въпрос, който Пилат Понтийски задава на Исус Христос:

¹⁹ Walzer, M. *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. New York: Basic Books, 1977, p. 76.

„Що е истина?“ (Йоан 18:38). Има ли абсолютна, обективна истина или истината е относително понятие, разменна монета, „конвертируема валута“? Всъщност различните видове „истини“ се използват като психологическо оръжие за масово поразяване чрез системна и целенасочена дезинформация с цел манипулация и оправдаване на войната и нейните последствия.

Трудно е да се даде ясна еднозначна оценка на една война или военен конфликт, който се случва буквално пред очите ни най-вече поради това, че никой освен Бог не вижда цялата картина в пълното ѝ измерение – времево, социално-икономическо, геополитическо, но най-вече духовно. Въпреки това, станалата модерна фраза напоследък „Всеки сам си преценя“, за съжаление, е неприложима по отношение на войната като социално явление, обществено бедствие и хуманитарна катастрофа – олицетворение на злото в най-грозната му форма.

Морална отговорност и духовен дълг на всеки вярващ човек и Христов последовател е да бъде добре информиран и подготвен по отношение на библейската перспектива и принципи, обясняващи войната и военната служба, което е проява на духовна зрялост и способност „да различава добро от зло.“ (Евр. 5:14).

Библиография

Augustine. Against Faustus, bk 22.75, <https://www.newadvent.org/fathers/140622.htm>, посетен на 29.03.2022г.

Елдъров, Светлозар. Православието на война. София: Военно изд., 2004 [Eldarov, Svetlozar. Orthodoxy at War. Sofia: Military Publishing House, 2004 (in Bulg.)].

Hoyt, H., A. Myron, S. Augsburg, Arthur F. Holmes, Harold O. J. Brown. War: Four Christian Views, Illinois: Intervarsity Press 1978.

Ибрашимов, Г. Духовни бисери от светите отци – проповедническа антология. София, 1942 [Ibrashimov, G. Spiritual Gems from the Holy Fathers – A Homiletic Anthology. Sofia, 1942 (in Bulg.)].

Старогръцко-български речник на Новия Завет, София: Госпел, 2010 [New Testament Greek–Bulgarian Dictionary. Sofia: Gospel, 2010].

Tertullian, De idololatria, 19 (CSEL, XX, 53), <https://www.tertullian.org/russian/>

De_idols_rus.html (23.05.2020)

Walzer, M. Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations.
New York: Basic Books, 1977.